

*Məmmədova Elnurə Bünyat qızı,
iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru,
Azərbaycan Kooperasiya Universiteti,
Ünvan: N.Nərimanov 93 küç., Bakı, Azərbaycan, AZ 1124,
E-mail: mamedova.el@inbox.ru
© Məmmədova E.B., 2019*

UOT 336.645.1:336.64:336.648

DÜNYA ÖLKƏLƏRİNDƏ INVESTİSIYA MÜHİTİNİN FORMALAŞMASI TƏCRÜBƏSİNİN AZƏRBAYCANA TƏTBİQİ MƏSƏLƏLƏRİ

X Ü L A S Ə

Məqalədə dünya ölkələrində investisiya mühitinin formalaşması təcrübəsinin Azərbaycana tətbiqi məsələləri tədqiq olunmuşdur. Bu məqsədlə dünyada investisiya problemlərinə, investisiya mühitinin formalaşması proseslərinə konseptual yanaşmalar araşdırılmışdır. Investisiya mühitinin təşkili ilə bağlı mexanizmlərin səmərəlilik məsələləri baxılmışdır. Investisiyaların ölkə iqtisadiyyatının inkişafının dinamikliyində rolu əsaslandırılmış və bununla bağlı prioritet fəaliyyət istiqamətləri təhlil olunmuşdur. Investisiyaların cəlbi məsələsi ilə bağlı əlverişli mühitin formalaşmasının vacibliyi bildirilmişdir. Investisiya mühitinin formalaşmasına təsir edən amillər sistemli şəkildə baxılmış və qiymətləndirilmişdir. Daxili və xarici investisiyaların intensiv hərəkətinə və cəlbinə münbit şəraitin yaradılması problemlərinə toxunulmuşdur.

Makro və mikro səviyyədə investisiya fəaliyyətinin səmərəli təşkili məsələləri diqqət mərkəzində saxlanılmışdır. Investisiya fəallığının gücləndirilməsi ilə bağlı milli qanunvericilik bazasının olmasının vacibliyi və qanunların işləkliyi məsələləri araşdırılmışdır. Investisiyalardan səmərəli istifadə olunması strategiyasının və iri investisiya layihələrinin hazırlanmasının və reallaşdırılmasının vacibliyinə diqqət yönəldilmişdir. Dövlət strukturları ilə investisiya subyektləri arasında əməkdaşlığın səmərəli formalarının hazırlanması və reallaşdırılmasının vacibliyi bildirilmişdir. Investisiya siyasətinin və fəallığının ölkə ÜDM-nin dinamik artımına, iqtisadi artıma təsiri, makroiqtisadi və makromaliyyə sabitliyinin təmin olunmasında əhəmiyyəti vurğulanmışdır. İqtisadi inkişaf proseslərinin və milli iqtisadiyyatın strateji hədəflərinin reallaşdırılmasında investisiyaların rolu açıqlanmışdır. Ayrı-ayrı dünya ölkələrində investisiyaların cəlbi və səmərəli istifadəsi üzrə dövlət tərəfindən göstərilən dəstək mexanizmlərinin mahiyyəti və vəzifələri təhlil olunmuşdur. Investisiyalardan səmərəli istifadə olunmasına imkan verən infrastrukturun formalaşdırılması, maliyyə və tarif siyasətinin təkmilləşdirilməsi məsələlərinə baxılmışdır. Investisiyaların stimullaşdırılması məqsədilə tətbiq olunan vergi və digər fiskal maliyyə mexanizmlərinin əhəmiyyətinə baxılmışdır.

Azərbaycanda investisiya mühitinin formalaşmasında dünya təcrübəsindən kompleks və sistemli şəkildə bəhrələnməyin vacibliyi əsaslandırılmışdır. Dünya ölkələrində investisiya mühitinin formalaşması proseslərinin xüsusiyyətləri ümumiləşdirilməklə, bu istiqamətlərdə məsələlərə və problemlərə dair tövsiyələr hazırlanmış və təkliflər verilmişdir.

Açar sözlər: investisiya mühiti, investisiya mexanizmləri, ölkənin investisiya mühitinin formalaşdırılması problemləri, investisiya mühitinin cəlbediciliyi məsələləri, dövlətin investisiya siyasəti, investisiya mühitinin xüsusiyyətləri, investisiya mühitinin cəlbediciliyinin artırılması problemləri.

GİRİŞ

İnvestisiya mühitinin formalaşdırılması prosesləri mürəkkəbliyi və özünəməxsus xüsusiyyətləri ilə diqqət çəkir. Dünya ölkələrində investisiya mühitinin daha səmərəli şəkildə təşkili ilə bağlı mexanizmlərin hazırlanması və reallaşdırılması təcrübəsinin sistemli şəkildə baxılması, öyrənilməsi və mütərəqqi fəaliyyət təcrübəsinin tətbiqi ilə bağlı zəruri tədbirlərin görülməsi vacib şərtlərdəndir. İnvestisiyalar iqtisadiyyatın davamlı və dayanıqlı inkişafında, iqtisadi proseslərin səmərəliliyinin yüksəldilməsində, iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrinin mövcud təbii və iqtisadi resurslarından səmərəli istifadə olunmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edirlər. Əsaslandırılmış dövlət investisiya siyasətinin formalaşdırılması və onun işlək mexanizmlərinin, alətlərinin hazırlanaraq təsərrüfat dövriyyəsinə daxil edilməsi vacib hesab olunur. Milli iqtisadi inkişaf modelinin rəqabətqabiliyyətliliyinin artırılması və ölkənin beynəlxalq aləmdə imicinin yüksəldilməsində investisiyaların rolu böyükdür. İnvestisiya axınlarının intensivliyi maliyyə bazarlarına və ölkədəki maliyyə-kredit sisteminə müsbət təsir göstərir, multiplikativ təsir nəticəsində iqtisadi artım və maliyyə mənbələri formalaşır, əlavə dəyərin yaradılmasına daha məhsuldar mənbələr yaranır və bütövlükdə iqtisadiyyatın inklüziv inkişafı təmin olunur [1].

İnvestisiya mühitinin formalaşdırılması və inkişaf etdirilməsi üçün ölkədə ilk növbədə makroiqtisadi sabitlik təmin edilməli və iqtisadiyyatın kompleks inkişafına imkan verən, ölkənin bütün ərazisində daxili və xarici investisiya axınlarının səmərəli hərəkəti mühiti yaradılmalı və bunlarla bağlı bir qrup məsələlərə xüsusi diqqət yetirilməlidir:

- əvvəldə qeyd etdiyimiz kimi, qanunvericilik bazası mükəmməl səviyyədə təmin edilməlidir;
- daha sonra, investisiyaların hərəkəti üzrə bürokratik maneələr aradan qaldırılmalıdır;
- sahibkarlıq fəaliyyətində və biznes-proseslərinin təşkilində şəffaflıq təmin olunmalıdır;
- maliyyə-investisiya aspektləri istiqamətində hesabatlılıq prinsipləri dünya standartları səviyyəsində qorunmalı, maliyyə-investisiya hesabatlarının dürüstlüyünə ciddi önəm verilməlidir;
- investisiyaların formalaşması və yatırılması proseslərinin, ümumilikdə investisiya fəaliyyətinin stimullaşdırılması istiqamətində dövlət tərəfindən ardıcıl tədbirlər görülməlidir;
- infrastrukturun yaradılması təmin edilməli, sahibkarlıq fəaliyyətinin tənzimlənməsi məsələlərinə diqqət artırılmalıdır;
- iqtisadi artımla bağlı hər bir problemin mahiyyəti açıqlanmalı və onların optimal həlli yolları müəyyənləşdirilməlidir;
- iqtisadi artımda mühüm əhəmiyyət kəsb edən maliyyə-investisiya mexanizmlərinin işləkliyi ilə bağlı zəruri tədbirlər həyata keçirilməlidir;
- kiçik və orta biznesin inkişafı diqqət mərkəzində saxlanılmalı və çevik vergi siyasəti yürüdülməli, səmərəli fiskal alətlər hazırlanmalı, onların stimullaşdırıcı xüsusiyyətlərinə daha çox önəm verilməlidir və s.

Bunlarla bərabər, ölkədə investisiyaların prioritetliyi, onlardan istifadə mexanizmlərinin qlobal maliyyə və iqtisadi çağırışlarına uyğunluğu istiqamətində davamlı tədbirlərin görülməsi ilə bərabər, investisiyaların formalaşan yeni xüsusiyyətləri diqqətlə izlənilməli və dövlətin investisiya siyasətində zəruri təkmilləşdirilmələr həyata keçirilməlidir. Dövlət tərəfindən investisiya yönümlü fəaliyyətin dəstəklənməsi mexanizmlərinin işləkliyinə nail olmaqla bərabər, “dövlət-özəl sektor” əməkdaşlığı çərçivəsində investisiya fəaliyyətinin genişləndirilməsi mühiti yaradılmalı, maksimum stimullaşdırıcı mexanizmlər tətbiq edilməli, dövlət və özəl investisiyalardan səmərəli istifadə edilməsinə imkan verən nəzarət sistemi təşkil olunmalıdır.

Müasir dövrdə investisiya mühitinin formalaşdırılması və inkişaf etdirilməsi problemləri aktual olaraq qalmaqdadır. Dünyanın inkişaf etmiş və əsasən investisiyaların ixracı üzrə ixtisaslaşan ölkələrdə belə investisiya mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi və yenilənməsi problemləri ortaya çıxmışdır:

- ilk növbədə, qlobal iqtisadi çağırışlarla bağlı olaraq investisiya mühitinin səmərəliliyinin təmin edilməsi hər bir dövlətin investisiya siyasətinin əsasını təşkil etməlidir;
- bu halda əsas problem ölkədə mövcud olan investisiya mühitinin cəlbediciliyinin təmin edilməsi və xarici investorların ölkəyə gəlməsinin stimullaşdırılmasından ibarətdir;
- belə ki, hər bir investorla məqsədli əməkdaşlıq tədbirlərinin aparılması hələ onun ölkəyə investisiya yatırılmasının təminatı kimi kifayət etməyə bilər;
- əsas məsələ ölkənin özündə investisiya mühitinin sağlam və şəffaf olmasından ibarətdir;
- dövlət bununla bağlı davamlı tədbirlər görməli və fəaliyyət mexanizmlərini müəyyənləşdirməlidir və s.

TƏDQIQATIN NƏZƏRİ VƏ METODOLOJİ ƏSASLARI

Müasir dövrdə dünya ölkələrində investisiya mühitinin formalaşması təcrübəsinin dərinlən və sistemli şəkildə öyrənilməsi, ölkəmizin maliyyə-investisiya siyasətinin və inkişaf istiqamətlərinin əsas xüsusiyyətlərinin nəzərə alınması, bu sahədə dünya təcrübəsinin ölkəmizdə daha obyektiv dəyərləndirilməsi və tətbiqinin səmərəli təşkili vacib məsələlər kimi xarakterizə olunurlar. Bunlarla bağlı olaraq, investisiya mühitinin əsas mexanizmlərinin işlənilməsi, hazırlanması, formalaşması və cəlbediciliyinin artırılmasının tənzimlənməsi istiqamətlərinin nəzəri və metodoloji əsaslarının araşdırılması və ümumiləşdirilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu məqsədlə, sistemli təhlil, sintez, müqayisəli təhlil və ümumiləşdirmə metodlarından istifadə etməklə, müxtəlif dünya ölkələrində investisiya mühitinin formalaşması təcrübəsinin dərinlən öyrənilərək ölkəmizə gətirilməsi və tətbiqi məsələləri kifayət qədər aktuallığı ilə diqqət cəkməkdədir. Hər bir ölkənin iqtisadi inkişaf təmayüllərinə uyğun olaraq praktiki fəaliyyət mexanizmlərinin hazırlanması və tətbiqi tələb olunur və belə olduğu halda iqtisadi islahatların dərinləşdirilməsi, institusional islahatların aparılması, sahibkarlığın və biznes mühitinin yaxşılaşdırılması, maliyyə və investisiya fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi, investisiya mühitinin yaxşılaşdırılması və onun cəlbediciliyinin yüksəldilməsi üçün əlavə imkanlar ortaya çıxır.

Bundan əlavə, qlobal iqtisadi tendensiyalar və çağırışlar şəraitində investisiya mühitinin formalaşmasına və onun cəlbediciliyinin yüksəldilməsinə yanaşmalar müxtəlifliyi ilə diqqət çəkir. Amma, bununla belə əsas yanaşmalar ilk növbədə ölkənin iqtisadi prioritetləri çərçivəsində investisiya mexanizmlərinin hazırlanması və reallaşdırılmasında ardıcıl tədbirlərin gö-

rülməsi, bu işin sistemli formada olması, tətbiq edilən mexanizmlərin səmərəliliyinin yüksəkliyi ilə bilavasitə bağlıdır. Müasir dövrdə investisiya amilinə, onun iqtisadiyyatın ümumi şəkilində makroiqtisadi sabitliyinə nail olunmasına xüsusi diqqət yönəldilir. S.A.Afontsevə görə, dünya ölkələrində və dünya iqtisadiyyatında iqtisadi artımın yeni formaları, istiqamətləri və mənbələri üzrə axtarışlar daha da dərinləşmişdir. Bu proseslərdə investisiya amilinin müasir aspektləri daha çox diqqət mərkəzinə düşmüşdür [2].

Dünya ölkələrində investisiya mühitinin formalaşması və inkişaf etməsi ilə bağlı bir sıra məqamlar xüsusi diqqət tələb edir və investisiya siyasətinin hazırlanmasında, investisiya fəaliyyətinin təşkilində bunların nəzərə alınması vacibdir və dövlətlərin investisiya mühitinin formalaşması ilə bağlı tətbiq etdikləri tənzimləmə mexanizmləri mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Dünya təcrübəsində özünü doğrultmuş və daha geniş şəkildə rast gəlinən investisiya mühitinin formalaşdırılması, investisiya fəaliyyətinin təşkili üzrə tənzimləyici mexanizmlər və formalara xüsusi diqqət yetirilməlidir və bunlara əsasən aşağıdakılar daxildir:

- dövlət tərəfindən investisiya sahələrinin və obyektlərin tənzimlənməsi;
- vergi mexanizmlərindən və alətlərindən səmərəli istifadə olunması;
- ayrı-ayrı iqtisadiyyat sahələrinə və təsərrüfat subyektlərinə, müəssisələrə maliyyə köməklərinin göstərilməsi, güzəştli kreditlərin verilməsi, subsidiyaların ayrılması və dotasiya şəklində vəsaitlərin yönəldilməsi;
- mühüm obyektlərin və müəssisələrin özəlləşdirilməsində investorların həvəsləndirilməsi və stimullaşdırılması;
- maliyyə investisiyalarının, o cümlədən portfel investisiyaların tənzimlənməsi;
- təsərrüfat subyektləri üçün sürətləndirilmiş amortizasiyaların müəyyənləşdirilməsi, yəni amortizasiya siyasətinin inzibati yolla tənzimlənməsi;
- investisiya layihələrinin hazırlanması proseslərində yardımların göstərilməsi, məsləhətlərin verilməsi və zəruri ekspertizaların keçirilməsi, qiymətləndirilmələrin aparılması;
- yatırılan investisiyaların qorunmasının təmin olunması və əldə olunan kapitaldan sərbəst istifadəyə zəmanətin verilməsi;
- bazar rəqabəti mühitinin sağlamlığının təmin edilməsi və həmçinin xarici investisiyaların cəlbinin tənzimlənməsi və s.

Digər tərəfdən, investisiya mühitinin maksimum yaxşılaşdırılması üçün investisiyaların maneəsiz hərəkətinə, səmərəliliyinə imkan verən investisiya potensialı mühitinin yaradılması, ərazilərin, ayrı-ayrı regionların investisiya potensialının gücləndirilməsi təmin olunmalıdır. Investisiya potensialının iqtisadi amilləri dedikdə isə, beynəlxalq təcrübədə əsasən investisiya fəaliyyətinin həyata keçiriləcəyi ərazi və regionun iqtisadiyyatının strukturunun təkmilləşdirilməsi, investisiya fəallığının təmin olunması və burada tətbiq edilən investisiya mexanizmlərinin səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi, iqtisadi artım hədəfləri, iqtisadi inkişaf proseslərinin əsas səmtləri, qiymət siyasəti və bazar konyukturu, hökumətin investisiya formasında həyata keçirdiyi dəstək mexanizmləri və iqtisadi siyasət, ucuz və uzunmüddətli kredit resurslarına çıxışların və əlçatanlığın təmin edilməsi, investisiya layihələrinin kifayət qədər dərinlən əsaslandırılması və onların cəlbəediciliyinə nail olunması vacibdir. Bunlarla yanaşı, investisiya fəallığının gücləndirilməsi və beynəlxalq investisiya əməkdaşlığının genişləndirilməsi, beynəlxalq investorların ölkəyə gəlməsinin sürətləndirilməsi, investisiya bazarı iştirak-

çılarının qarşılıqlı maraqlarına önəmin verilməsi və zəruri hallarda dövlət tərəfindən investisiya mühitinin daha da yaxşılaşdırılması tədbirlərinin görülməsi təmin olunmalıdır [3].

Dünya təcrübəsində investisiya mühitinin maksimum cəlbedici olmasında, burada tətbiq olunan mexanizmlərin və alətlərin investorlar tərəfindən maraqla qarşılanmasında investisiya layihələrinin resurs təminatı, yəni xammalla uzunmüddətli dövr üçün təminat problemləri mühüm əhəmiyyət kəsb edir [4]. Bu problemlərin balanslaşdırılması istehsal fəaliyyətinə və proqnozlaşdırılan investisiya layihələrinin maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinə müsbət təsir göstərir, reallaşdırılan investisiya layihələrinin rentabellik və gəlirlilik səviyyəsinin qorunmasına imkan verir. Əvvəldə qeyd etdiyimiz kimi investisiya fəaliyyətinin və investisiya mühitinin səmərəliliyinin təmin olunmasında maliyyə amilləri həlledici xarakter daşıyır. Belə ki, investisiya layihələrinə cəlb edilmiş müəssisələr və firmaların maliyyə təminatı və ödəmə qabiliyyətləri kifayət qədər güclü olmalıdır, bu isə öz növbəsində nəzərdə tutulmuş tədbirlərin vaxtında və səmərəli şəkildə həyata keçirilməsinə imkan verir. Bundan əlavə, vergiqoyma sistemi və fiskal stimullaşdırmanın səviyyəsi investorlar üçün, həmçinin investisiya bazarının bütün iştirakçıları üçün cəlbediciliyi ilə diqqət çəkməlidir [5].

Bütün bu məsələlərə ölkədə ümumilikdə mövcud olan büdcə, maliyyə, innovasiya və vergi siyasəti əhəmiyyətli təsir göstərmək imkanına malikdir. Maliyyə-kredit sisteminin adekvatlığı, bank sisteminin çevikliyi, ölkədəki maliyyə-investisiya infrastrukturunun dünya standartları səviyyəsində formalaşdırılmalı, xüsusi diqqət mərkəzində saxlanılmalıdır.

NƏTİCƏ VƏ MÜZAKİRƏLƏR

Qeyd edək ki, dünya ölkələrində investisiya mühitinin formalaşdırılması proseslərinin tarixi və iqtisadi aspektlərindən, real xüsusiyyətlərindən yanaşdıqda, investisiya mühitinin səmərəliliyini və cəlbediciliyini əks etdirən göstəricilər sırasında bir qrup qiymətləndirmə meyarları daha çox diqqət çəkir:

– ölkədə investisiyaların qorunması və investisiya fəaliyyəti üzrə qanunvericilik bazasının güclü olması və işləkliyi;

– insan kapitalının inkişaf etdirilməsi səviyyəsi və dünya ölkələri ilə müqayisədə tutduğu mövqe;

– ölkədə istehsalın və iqtisadi proseslərin dinamik inkişafına imkan verən infrastrukturun və maddi-texniki bazanın yaradılması, mövcud təbii və iqtisadi resurslardan maksimum səmərəli istifadə olunmasına imkan verən investisiya mühitinin formalaşdırılması;

– maliyyə bazarının intensiv inkişafına və səmərəliliyinə şərait yaradan maliyyə-kredit və maliyyə-investisiya siyasətinin hazırlanması və reallaşdırılması;

– ölkədə iqtisadi artım və iqtisadi inkişaf hədəflərinə tələb olunan səviyyədə maliyyə və investisiya resurslarının formalaşdırılması və onların hərəkətinin intensivliyinin təmin edilməsi;

– yerli investisiyalardan səmərəli istifadə edilməsi ilə yanaşı, birbaşa xarici investisiyaların fəal şəkildə ölkəyə cəlb edilməsi mühitinin təşkili, stimullaşdırılması mexanizmlərinin hazırlanması, onların işləkliyinə nail olunması və s.

Eyni zamanda, investisiya amilinin obyektiv olaraq dəyərləndirilməsi, bu amilin iqtisadi inkişaf proseslərində təsirinin ölçülməsi, iqtisadi artıma multiplikativ təsiri, yeni iş yerlərinin yaradılmasında əhəmiyyəti mühüm məsələlər kimi xarakterizə olunur. Investisiya mühiti

özündə sosial, iqtisadi, hüquqi, siyasi, maliyyə və s. amilləri birləşdirir [6]. Bunlarla yanaşı, investisiya mühiti ölkənin investisiya bazarının cəlbedicilik səviyyəsini və investisiya riskinin əhatəsini özündə əks etdirir. İntestisiya mühiti dedikdə buna bir çox obyektiv iqtisadi inkişaf proseslərində mövcud investisiya potensialı, investisiyaların yönəldilməsi üçün formalaşdırılmış fəaliyyət sahələri, yaradılmış müvafiq infrastruktur və maddi-texniki baza, investisiya bazarı iştirakçıları, investisiya fəaliyyəti subyektləri və investisiya fondlarının birgə, qarşılıqlı, əlaqəli formada çalışdıqları mühit nəzərdə tutulur. İntestisiyaların səmərəliliyi onların yatırılması üçün hazırlanan layihələrin hansı səviyyədə elmi-texniki və elmi-iqtisadi əsaslandırılmasında, investisiyaların hərəkətinin səmərəliliyinin təmin edilməsindən bilavasitə asılıdır.

Dünya təcrübəsində investisiya mühitinin formalaşmasının əsas komponentləri və elementlərinin mühüm qrupunu aşağıdakı kimi ümumiləşdirmişik:

- investisiya mühitinin səmərəli şəkildə formalaşdırılmasına imkan verən ölkə qanunvericiliyi bazasının təşkili və zəruri qanunların qəbul edilməsi;
- ölkədə makroiqtisadi və makromaliyyə sabitliyinin təmin olunması;
- investisiya mühitinin gücləndirilməsi infrastrukturunun yaradılması və inkişaf etdirilməsi;
- investisiya fəaliyyətinin təşkili istiqamətində səmərəli mexanizmlərin hazırlanması və həyata keçirilməsi;
- investisiya layihələrinin səmərəliliyinin əsaslandırılması prinsiplərinin və meyarlarının müəyyənləşdirilməsi;
- ölkədə vergi sisteminin və fiskal tənzimləmə mexanizmlərinin investisiya fəaliyyətinə təsirinin nəzərə alınması;
- investisiya mühitinin institusional əsaslarının formalaşdırılması və inkişaf etdirilməsi;
- investisiya mühitinin iqtisadi mexanizmlərinin və alətlərinin səmərəliliyinin təmin olunması;
- investisiya infrastrukturunun yaradılması və investisiya fəaliyyətinin maddi-texniki bazasının gücləndirilməsi;
- investisiya fəaliyyətinin xammal təminatının etibarlı şəkildə həll olunması;
- investisiya siyasətinin və dövlət tənzimlənməsi mexanizmlərinin səmərəliliyi;
- investisiya mühtinin yaxşılaşdırılması üzrə beynəlxalq investisiya əməkdaşlığının təmin olunması və s.

Dünyanın bir çox ölkələrində investisiya mühitinə yanaşmalar kifayət qədər mütərəqqi və səmərəli alınmışdır. Almaniyada xarici investisiyaların yatırılmasına dövlət tərəfindən kifayət qədər önəm verilir və ölkənin bütün iqtisadiyyat sahələri xarici investorlar üçün açıqdır. Almaniya qanunvericiliyi yerli investorlarla xarici investorlar arasında heç bir ayrı-seçkiliyə yol vermir və bu səbəbdən ölkədə investisiya cəlbediciliyi xeyli yüksək olaraq qalmaqdadır. Almaniyada 55 mindən çox xarici kompaniya fəaliyyət göstərir və onlar ölkədə 3 milyon insanı işlə təmin etmişlər. Bu ölkədə kapitalla ehtiyacı olan investorlar üçün investisiya layihələri çərçivəsində subsidiyalar ayrılır. Almaniyada investisiyaların idarə olunması, investorlara praktiki kömək məqsədilə “İntestisiyalar üzrə alman agentliyi” yaradılmışdır. Bu Agentliyin 42 ölkədə 49 xarici nümayəndəliyi fəaliyyət göstərir. Agentliyin əsas fəaliyyət istiqamətləri aşağıdakılardan ibarətdir:

- investisiya layihələri üçün ərazilərin seçilməsində məsləhət xidmətlərinin göstərilməsi;

–potensial partnyorlarla əlaqələrin yaradılması və investisiya layihələri üzrə əməkdaşlığın təşkili;

–investisiya layihələri üzrə vergi və hüquqi məsələlərin tənzimlənməsinə dair məsləhətlərin göstərilməsi, informasiya xidmətlərinin təşkili;

–investisiya layihələri üzrə maliyyə mexanizmlərinin hazırlanması üzrə kömək göstərilməsi və məsləhət verilməsi, potensial maliyyə partnyorları ilə əlaqələrin yaradılması;

–real investisiya layihələri üzrə informasiyaların hazırlanması, dövlət dəstəyi mexanizmlərinə dair xüsusiyyətlərin öyrənilməsi istiqamətində xidmətlərin göstərilməsi və s.

Dünyada elə kiçik ölkələr vardır ki, onlar investisiyalar üçün daha çox cəlbedici məkan kimi qiymətləndirilir. Məsələn, çox kiçik ərazidə yerləşən və təbii resurslara malik olmayan Sinqapurun iqtisadi yüksəlişində və inkişafında xarici investisiyaların strateji rolu olmuşdur. Belə ki, ölkə başdan-başa xarici investorlar üçün tam mənada cəlbedici investisiya yatırılması məkanı kimi çıxış etmişdir. Bu kiçik ölkə dünyada özünün investisiya potensialına görə son onillikdə daim ilk yerlərdə qərarlaşmışdır [7]. Sinqapur qanunları xarici investorların və investisiya üzrə donor ölkələrin maraqlarını yüksək səviyyədə təmin edir, buna görə də, xarici investisiyaların ölkəyə axını xeyli intensivdir. Başqa bir misal, Cənubi Koreyanı göstərmək olar. Bu ölkədə aparılan struktur islahatları nəticəsində uzunmüddətli dövr üçün investisiya mühitinin cəlbediciliyinin artırılması mümkün olmuşdur [8]. Cənubi Koreyada korporativ vergilər aşağı salınmış, inzibati prosedurlar sadələşdirilmiş və xarici kapitalın maksimal həcmi xeyli artırılmışdır. Başqa bir o qədər də böyük olmayan ölkədə - İrlandiyada investisiya mühitinin formalaşması və inkişafında toplanmış təcrübə təqdirəlayiqdir.

Belə ki, bu ölkədə informasiya texnologiyaları kompaniyalarının əsas mərkəzləri yerləşir və son 20 ildə 1150 beynəlxalq statuslu kompaniyalar, o cümlədən Google, Facebook, Twitter, Airbnb, LinkedIn, Dell, IBM, Microsoft, Apple, HP, Intel və Paypal özlərinin Avropadakı istehsal sahələri və ştab – qərargahları üçün İrlandiyanı seçmişlər. Belə ki, bu ölkənin vergi-hüquq sistemi xeyli sadə və həm də səmərəlidir. Məsələn, Avropada ən aşağı korporativ vergi İrlandiyadadır – 12,5 %, yaxud capital artımına vergilər xeyli cəlbedicidir və s. Bütün bu kimi yanaşmalar xarici investorları daha çox cəlb edir və onlar fəal şəkildə investisiyalar yatırmaqdan çəkinmirlər. Investisiyaların idarədilməsi ilə bağlı məsələlərdə bürokratiyanın minimuma endirilməsi də investisiya mühitinin cəlbediciliyinin yüksəldilməsində əhəmiyyətli rol oynayır [9].

Qeyd edək ki, dünya təcrübəsindən baxdıqda investisiya fəaliyyətinin daha intensiv şəkildə təşkilinə və investisiya mühitinin yaxşılaşdırılmasına mane olan başlıca problemlər və amillər əsasən aşağıdakılardan ibarətdir:

–birinci növbədə investisiya fəaliyyəti və mühitinin səmərəli təşkilinə imkan verən qanunvericilik bazasının olmaması;

–daha sonra, investisiya fəaliyyəti üzrə dövlət dəstəyi mexanizmlərinin zəifliyi;

–ölkədə müvafiq investisiya-innovasiya infrastrukturunun zəif inkişaf etdirilməsi;

–makroiqtisadi və makromaliyyə sabitliyinin kifayət qədər güclü olmaması;

–ölkədə biznesin və sahibkarlığın inkişafına strateji yanaşmaların təmin edilməməsi;

–vergi qanunvericiliyinin sərtliyi və stimullaşdırıcı olmaması;

–investisiya siyasətinin təkmil olmaması və bu istiqamətdəki problemlərin həlli yollarının, tənzimləmə mexanizmlərini özündə əks etdirməməsi;

- investisiya siyasəti və fəaliyyəti üzrə idarəetmə orqanlarının qeyri-səmərəli fəaliyyət göstərməsi;
- investisiya-innovasiya layihələrinin prioritetlik təşkil etməməsi və bu sahədə xaotikliyin olması;
- investisiya bazarı iştirakçılarının qarşılıqlı əlaqələrinin və münasibətlərinin zəifliyi, bazarın dinamik olmaması və s.

Bundan əlavə, son illərdə ölkə iqtisadiyyatının inkişaf istiqamətlərinin potensialından səmərəli istifadənin təmin edilməsi və onun neftdən asılılığın azaldılması üçün aparılan məqsədyönlü tədbirlərin sırasında xarici investisiyaların stimullaşdırılması və onların cəlbinin intensivləşdirilməsi üçün investisiya mühitinin yaxşılaşdırılması məsələlərinə geniş yer verilməkdədir [10].

Azərbaycan Respublikasında maliyyə xidmətlərinin inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsində nəzərdə tutulmuş strateji hədəflərin reallaşdırılmasında həlledici məqamlardan biri də investisiya problemlərinə kompleks və sistemi yanaşmanın təmin edilməsindən ibarətdir. Əslində, bu problem kifayət qədər mürəkkəbdir və hələ də ölkə iqtisadiyyatının neftlə bağlı olmayan sahələrinə investisiyaların cəlbə proseləri istənilən səviyyədə deyildir və bu sahədə problemlər qalmaqdadır. Mövcud mexanizmlər xarici investorların intensiv şəkildə qeyri-neft sektoru sahələrinə investisiyaların yatırılmasına bəs etmir [11].

Qeyd edək ki, ölkəmizdə ÜDM-in artımı ilə bağlı məsələlər dövlətin iqtisadi siyasətində strateji prioritetlik səviyyəsində baxılır və bu istiqamətlərdə strateji hədəflər müəyyənləşdirilmişdir, o cümlədən investisiyaların səmərəliliyinin yüksəldilməsi də daxil olmaqla maliyyə bazarlarının inkişaf etdirilməsi perspektivləri və hədəfləri hazırlanmışdır, hazırda bu istiqamətlər üzrə işlər intensiv fazaya keçməkdədir. Amma, ölkədə milli valyutanın - manatın baş vermiş ikiqat devalvasiyasının və dəyərinin ABŞ dollarına nisbətdə iki dəfədən çox itirməsi kontekstindən çıxış etsək, real iqtisadi artımın nə dərəcədə həssas olduğunu görmək mümkündür.

Bu baxımdan, real iqtisadi proseslərin məhsuldarlığının artırılması tədbirlərinin həyata keçirilməsi, investisiyaların həcmünün yüksəldilməsi, o cümlədən xarici investisiyaların həcmünün artırılması təmin edilməlidir [12]. Analoji yanaşmalar və amillər nöqtəyi-nəzərindən baxsaq görmək mümkündür ki, ölkəmizdə investisiya fəaliyyətinin strukturunda əhəmiyyətli yeri neft-qaz sektoruna yönəldilən investisiyalar tutur və bu baxımdan, xüsusilə xarici investisiyalar baxımından mövcud sahə strukturunu nöqsanlı hesab etmək mümkündür. Belə ki, ümumi strukturda və ölkəyə cəlb olunan xarici investisiyaların həcmində əlavə dəyər yaratmaq xüsusiyyətlərinə malik iqtisadiyyat sahələrinə yatırılan investisiyaların həcmi xeyli aşağı səviyyədədir. Dünya ölkələrində investisiya mühitinin formalaşması təcrübəsindən bəhrələnməklə, bu istiqamətdə daha təsirli tədbirlərin görülməsi təmin olunmalıdır.

Y E K U N

Azərbaycanda investisiyaların hərəkəti və onlardan səmərəli istifadə edilməsi problemlərinə sistemli və kompleks yanaşmaların, həmçinin dünya təcrübəsində daha çox istifadə olunan fəaliyyət mexanizmlərinin tətbiqinə diqqət artırılmalıdır. Hazırda ölkəyə cəlb edilən xarici investisiyaların əhəmiyyətli hissəsi neft və qaz sektoruna yönəldilməkdədir. Son illərdə

qeyri-neft sektorunda investisiya mühitinin yaxşılaşdırılması ilə bağlı davamlı tədbirlər görülməsinə baxmayaraq, bu sektora birbaşa xarici investisiyaların cəlbini genişləndirmək və intensivləşdirmək mümkün olmamışdır. Bütün bunlar nəzərə alınmaqla, dünya ölkələrində investisiya mühitinin formalaşdırılması təcrübəsinin tətbiqi ilə bağlı bir sıra məsələlərə daha çox diqqət yönəldilməlidir:

– Azərbaycanda investisiya fəaliyyətinin genişləndirilməsi və xarici investisiyaların daha sürətli şəkildə ölkəmizdə cəlb edilməsi üzrə konseptual yanaşmalara yenidən baxılmalı və təkmilləşdirici tədbirlər görülməlidir;

– ölkəmizdə investisiyalardan istifadənin səmərəliliyi, investisiya axınlarının hərəkəti və onlardan istifadə edilməsi üzrə proseslərin şəffaflığına nail olunmalıdır;

– milli iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrinin investisiya resurslarına olan tələbatı nəzərə alınmaqla, ölkədə investisiya siyasəti təkmilləşdirilməli, dünya ölkələrində sınaqdan çıxmış investisiya fəaliyyəti modelləri və mexanizmləri dərinlən öyrənilməli və onların səmərəli şəkildə tətbiqi məsələlərinə diqqət artırılmalıdır;

– investisiyaların hərəkəti üzrə tətbiq olunan mexanizmlər və alətlərin multiplikativ təsiri mütləq şəkildə nəzərə alınmalı və ölkə iqtisadiyyatının inklüziv inkişafına imkan verən investisiya siyasəti hazırlanmalı, dünya təcrübəsindən istifadə edilməklə və milli iqtisadiyyatın inkişaf xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla fəal şəkildə tətbiq olunmalıdır və s.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Ataşov B.X. Maliyyə bazarları. Bakı, “Kooperasiya nəşriyyatı”, 2016. -456 s.
2. Azərbaycan Respublikasında maliyyə xidmətlərinin inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 6 dekabr tarixi Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir. Bakı, 2016.-59 s.
3. Əliyev Ş.T. Azərbaycan iqtisadiyyatı. Sumqayıt Dövlət Universiteti, 2018.-384 s.
4. Namazova C.B. İnvestisiya mühitinin təhlili və onun formalaşmasında vergi siyasətinin rolu. İ.e.d. dissertasiyasının avtoreferatı. Bakı, 2011.
5. Афонцев С.А. Мировая экономика в поисках новой модели роста // Мировая экономика и международные отношения. 2014. № 2. С. 3–12.
6. Валинурова Л.С. Управление инвестиционной деятельностью. Москва, «Кнорус», 2010. 384 с.
7. Вишняков А. И., Герасина О. Н. Формирование инвестиционного климата региона // Проблемы экономики и юридической практики. 2012, С.298-300.
8. Глущенко М.Э. Методологические подходы к оценке инвестиционной привлекательности // "Экономический анализ: теория и практика", 2009, № 2.
9. Деева А.И. Инвестиции. Москва, «Экзамен», 2005, 237 с.
10. Дубовик Н.А. Международный опыт формирования инвестиционного климата. Дис. канд. экон. наук, Москва, 2006, 193 с.
11. Инвестиции. Москва, 2016, 370 с.
12. Седаш Т.Н., Бирюков А.В. Использование зарубежного опыта для повышения конкурентоспособности и инвестиционной привлекательности российских регионов // Финансы и кредит. 2013. №38 (566), С. 59-65.

*Мамедова Эльнура Буньят кызы,
доктор философии по экономике,
Азербайджанский Университет Кооперации,
Адрес: ул. Н.Нариманова 93, Баку, Азербайджан, AZ 1124,
E-mail: mamedova.el@inbox.ru
© Мамедова Э.Б., 2019*

ВОПРОСЫ ПРИМЕНЕНИЯ ОПЫТА МИРОВЫХ СТРАН ПО ФОРМИРОВАНИЮ ИНВЕСТИЦИОННОЙ СРЕДЫ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ

Р Е З Ю М Е

В статье исследованы вопросы применения опыта мировых стран по формированию инвестиционной среды в Азербайджане. С этой целью исследованы концептуальные подходы к процессам формирования инвестиционной среды и проблемам привлечения инвестиций. Рассмотрены вопросы эффективности механизмов, связанных с организацией инвестиционной среды. Анализированы приоритетные направления деятельности и обоснована роль инвестиций в динамичном развитии экономики страны. Отмечена важность формирования благоприятной среды в связи с привлечением инвестиций. Рассмотрены и оценены факторы, влияющие на формирование инвестиционной среды, затронуты проблемы создания благоприятных условий привлечения внутренних и внешних инвестиций. Обращено внимание на вопросы эффективной организации инвестиционной деятельности на макро и микроуровнях.

Исследованы вопросы важности формирования национальной законодательной базы и работоспособности законов, связанных с усилением инвестиционной активности. Акцентировано внимание на разработку стратегии и крупных инвестиционных проектов, важность их реализации с целью обеспечения эффективности использования инвестиций. Отмечена важность подготовки более эффективных форм сотрудничества между государственными структурами и субъектами инвестиционной деятельности. Подчеркнута важность обеспечения эффективности инновационной политики и ее влияния на динамичный рост ВВП, экономическое развитие, макроэкономическую и макрофинансовую стабильность. Раскрыта роль инвестиций в реализации стратегических целей, процессов экономического развития национальной экономики. Анализирована сущность и задачи государственных механизмов и инструментов по привлечению и эффективному использованию инвестиций в разных странах мира. Рассмотрены вопросы совершенствования финансовой и тарифной политики, формирования инфраструктуры, способствующей эффективному использованию инвестиций. Исследована важность налоговых и фискальных финансовых механизмов, применяемых в стимулировании привлечения инвестиций. Обоснована важность комплексного и системного использования мирового опыта по формированию инвестиционной среды в Азербайджане. Дан ряд рекомендаций и подготовлены предложения по особенностям формиро-

вания инвестиционной среды в стране.

Ключевые слова: инвестиционная среда, инвестиционные механизмы, проблемы формирования инвестиционной среды страны, вопросы привлекательности инвестиционной среды, инвестиционная политика государства, особенности инвестиционной среды, проблемы повышения привлекательности инвестиционной среды.

*Elnura Bunyat Mamedova,
PhD in Economics,
Azerbaijan University of Cooperation,
Address: 93 N.Narimanov St., Baku, Azerbaijan, AZ 1124,
E-mail: mamedova.el@inbox.ru
© E.B. Mamedova, 2019*

QUESTIONS OF APPLICATION OF EXPERIMENT OF THE WORLD COUNTRIES ON FORMATION OF THE INVESTMENT ENVIRONMENT IN AZERBAIJAN

A B S T R A C T

Questions of application of experience of the world countries on formation of the investment environment in Azerbaijan are investigated in the article. Conceptual approaches to processes of formation of the investment environment and problems of attraction of investments are studied for this purpose. Questions of efficiency of the mechanisms connected with the organization of the investment environment are considered then. Priority activities and the role of investments in dynamic development of national economy are analyzed too. Importance of formation of the favorable environment in connection with attraction of investments is noted. The factors influencing formation of the investment environment are considered, issues of creating favorable conditions of attraction of internal and external investments are given. The attention to questions of the effective organization of investment activities on macro- and microlevels is paid. Questions of importance of formation of the national legislative base and operability of the laws connected with strengthening of investment activity are investigated too.

The attention to development of strategy and large investment projects, importance of their realization for the purpose of ensuring efficiency of use of investments is focused. Importance of preparation of more effective forms of cooperation between government institutions and subjects of investment activities is noted. Importance of ensuring efficiency of innovative policy and its influence on dynamic GDP growth, economic development, macroeconomic and macrofinancial stability is emphasized then. The role of investments into realization of strategic objectives, processes of economic development of national economy is opened too. The essence and problems of state mechanisms and tools of attraction and effective use of investments in the different countries of the world is analyzed. Questions of improvement of financial and tariff policy, formation of the infrastructure promoting effective use of investments are considered. Importance of the tax and fiscal financial mechanisms used in stimulation of attraction of investments is investigated. Importance of complex and system use of international experience on formation of the investment environment in Azerbaijan is